

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Розглянуто проблемні питання визначення розміру компенсації моральної шкоди у правозастосовній діяльності. Проаналізовано методики обчислення розміру такої шкоди, запропоновані науковцями. Дотримуючись засад розумності та справедливості, за судами необхідно закріпити право відступати від визначених величин і коефіцієнтів моральної шкоди, надавши останнім рекомендаційне значення. Визначено напрями удосконалення інституту моральної шкоди та шляхи розв'язання питання визначення розміру її компенсації. Визначаючи розмір компенсації моральної шкоди, суддя може взяти за основу суму, яку заявляє позивач. Визначаючи розмір компенсації моральної (немайнової) шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви. Також суддя може призначити судово-психологічну експертизу, визначити розмір компенсації моральної шкоди самостійно. За визначення розміру моральної шкоди слід ураховувати велику кількість різноманітних факторів, зокрема ті, що наведені у ст. 23 ЦК України.

Ключові слова: захист цивільних прав та інтересів, шкода, розмір моральної шкоди, компенсація моральної шкоди, методика обчислення моральної шкоди.

Постановка проблеми. Становлення цивілізованої правової держави неможливо без забезпечення захисту прав, які мають пріоритетне значення. Людина, її права і свободи, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Права і свободи людини і громадянина є змістом і спрямованістю діяльності держави. Держава, згідно з Конституцією України, відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Але само собою визнання пріоритету прав і свобод ще не свідчить про реальність їхньої реалізації. Призначення держави – не декларувати їх, а створювати належний правовий механізм реалізації.

Конституцією України передбачене право кожної людини на компенсацію за рахунок держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної їхніми незаконними

рішеннями, діями або бездіяльністю, що є однією з головних правових гарантій дотримання прав і свобод людини.

На відміну від відшкодування матеріальної шкоди, компенсація моральної шкоди є порівняно новим інститутом, оскільки приватне право колишньої тоталітарної держави такого способу захисту прав та законних інтересів громадян не передбачало.

Проблема компенсації моральної шкоди є однією з найбільш дискусійних у сучасній науці цивільного права. Новизна норм, що регулює подібні відносини, суперечливість судової практики зумовлюють прогалини в чинному цивільному законодавстві і недоліки практики застосування такого правового інституту щодо критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди та недосконалість механізмів компенсації. Тому вирішення теоретичних і практичних аспектів цієї проблеми сьогодні є доволі важливим для дотримання конституційних прав та законних інтересів громадян.

Стан дослідження. Питання моральної шкоди впродовж розвитку цього правового інституту було предметом наукових правових дискусій. Деякі особливості компенсації моральної шкоди розроблялися ще до 1917 р.

Це питання досліджувалося у роботах таких учених: С. А. Беляцкіна, П. Н. Гусаковського, А. Зейца, Л. І. Петражицького, І. А. Покровського, Б. Утевського, Г. Ф. Шершеневича. Роботу над цією проблемою продовжили М. М. Агарков, С. Н. Братусь, М. С. Малєїн, Є. А. Флейшиц. Ця тема активно продовжує розроблятися. Обумовлює багато суперечок і нині. Серед сучасних українських і закордонних вчених слід виокремити Д. В. Боброву, М. І. Гошовського, І. П. Домбровського, А. І. Загорулько, Л. О. Корчевну, Л. О. Красавчикову, М. М. Малєїну, Д. Миргородського, М. Неваїнного, В. П. Паліюка, О. А. Підпригору, О. О. Підпригору, З. В. Ромовську, Н. О. Саниахметову, Ш. Т. Тагайназарова, А. М. Ердєлевського, С. І. Шимон та інші.

Різні наукові погляди на проблему визначення розміру компенсації моральної шкоди зумовлюють актуальність цієї проблеми. Тому **метою** статті є висвітлення позицій законодавця, правозастосовної практики щодо урегулювання питань визначення розміру компенсації моральної шкоди та висвітлення шляхів удосконалення інституту моральної шкоди за цивільним законодавством України.

Виклад основних положень. Незважаючи на закріплене в чинному законодавстві відшкодування моральної шкоди (ст.ст. 16, 23, 225,

226, 227, 230, 231, 232, 233, 276, 280, 332, 386, 393, 611, 700, 1066, 1167, 1191, 1231), чимало науковців вважають некоректним вживання терміна «відшкодування» стосовно моральної шкоди. Доводиться позиція, що неможливо відшкодувати фізичні або моральні страждання. Поняття моральної та фізичної шкоди припускає можливість їх компенсації, навіть сатисфакції, але не відшкодування [1; 2; 3].

Звісно, оцінити вартість страждань неможливо. Те, що не можна оцінити в грошах, не може бути відшкодоване. Правильна, на наш погляд, позиція З. В. Ромовської про те, що до цієї проблеми ні термін «відшкодування», ні термін «компенсація» не підходять повною мірою. Тому термін «відшкодування моральної шкоди» необхідно сприймати з певною умовністю [4, с. 41].

Відповідно до ст. 23 ЦК України розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних і душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення.

Застосування норм цивільного законодавства з відшкодування моральної шкоди пов'язане з використанням значної кількості оціночних понять, які окреслені законом зі значним ступенем відносності, а визначальна роль у їх правильному розумінні та застосуванні належить суду.

Моральну шкоду не можна компенсувати в повному обсязі, оскільки немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватна дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз, тим паче, якщо така компенсація стосується юридичної особи.

Як зазначає А. Т. Табунщикова, не кожен заперечуватиме, що повинен існувати єдиний «базовий» рівень розміру компенсації і методика визначення його остаточного розміру. Автор зазначає, що в розвинених країнах намічена тенденція до впорядкування під час визначення розміру відшкодування немайнової шкоди, що досягається шляхом уведення таблиць для визначення розміру компенсації немайнової шкоди (наприклад, в Англії, Німеччині) [5, с. 59].

Методичні рекомендації щодо відшкодування моральної шкоди при визначенні розміру компенсації пропонували враховувати стан

здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану¹ [6].

С. І. Шимон, аналізуючи законодавство України з питання відшкодування моральної шкоди, визначає низку змістовних категорій, через які можна характеризувати моральну шкоду. При цьому суд повинен ураховувати:

– характер моральних страждань: прості переживання, душевні страждання, психічні страждання, пов'язані з фізичним болем, а останні залежно від тяжкості ушкодження: легке, середньої тяжкості, тяжке;

– вид психічних страждань: занепокоєння, нервозність, сором, приниження, страх, відчай;

– глибину моральних страждань: незначний душевний біль, значний, сильний, нестерпний. За істотністю змін у житті: неістотні та істотні (неможливо відновити). За тривалістю негативних наслідків: короткочасні, тривалі, довічні;

– час, що минув із моменту закінчення дії; короткочасна або тривала дія негативних наслідків;

– інші спеціальні критерії, передбачені законодавством [7, с. 23–27].

Н. В. Павловська розглядає низку критеріїв, які повинні бути враховані у випадку посягання на різні види особистих немайнових прав (життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація, свобода та особиста недоторканість) [8, с. 43]. Так, наприклад, для визначення розміру компенсації моральної шкоди, яку було завдано посяганням на життя та здоров'я, вона пропонує враховувати такі критерії:

1) вид злочину, який було вчинено (тяжкий, середньої тяжкості та ін.);

2) спосіб скоєння злочину (з особливою жорстокістю, катуванням та ін.);

3) суб'єктивна сторона злочину (форма вини);

4) соціальне становище потерпілого (наприклад, державний діяч, якому було завдано шкоди у зв'язку з виконанням ним своїх службових обов'язків);

5) ступінь близькості загиблого з позивачем.

¹ Документ не використовується в роботі згідно з Листом Міністерства юстиції № 10.3-26/618 від 20.09.2013 р.

Заслуговує на увагу методика визначення розміру моральної шкоди, запропонована О. М. Ерделевським. Він пропонує застосовувати принцип еквівалентності (рівності) розміру відшкодування заподіяної моральної шкоди. Іншими словами, за більшу моральну шкоду – більший розмір відшкодування, і навпаки. Основою цієї методики автор обирає співвідношення розмірів санкцій різних статей Кримінального кодексу. При цьому за одиницю автор бере базовий рівень розміру компенсації моральної шкоди, визначений відповідно до страждань, які відчуває потерпілий під час заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю з особливою жорстокістю. Автор акцентує на визначенні презюмованої моральної шкоди – це страждання, що, за загальним уявленням, повинна відчувати (не може не відчувати) «середня», «нормально» реагуюча на скоєння щодо неї протиправної дії людина.

Застосовуючи зазначений базовий рівень і співвідношення максимальних розмірів санкцій статей Кримінального кодексу, автор розробляє таблицю розмірів компенсації презюмованої моральної шкоди стосовно різних видів посягань на нематеріальні блага особи.

З огляду на те, що не всі види правопорушень тягнуть за собою кримінальну відповідальність, розмір компенсації презюмованої моральної шкоди для правопорушень, які не є злочинами, є рівним розміру компенсації шкоди для видів злочинів, що тягнуть схожу глибину душевних страждань. Так, презюмована моральна шкода при порушенні майнових прав споживачів, а також заподіяння моральної шкоди незаконними діями і рішеннями органів влади та управління прирівнюється до презюмованої моральної шкоди при кримінально караному обмані споживачів [9, с. 129–130].

Проте концепція О. М. Ерделевського не позбавлена недоліків. Мається на увазі формальний підхід до врахування індивідуальних ознак особи потерпілого. Так, наприклад, слід зважити на те, що різні індивідуальні ознаки особистості по-різному впливають на силу страждань, а тому несправедливо застосовувати єдине мірило щодо всіх.

Прихильнішою є методика Т. В. Мальцевої щодо врахування критеріїв визначення розміру моральної шкоди. Зокрема, під час розгляду обставин справи необхідно окрему увагу приділити особистості потерпілого (вік, осудність, психічна стійкість, стан здоров'я на момент завдання моральної шкоди, інші фактори, які мають значення в конкретній ситуації), здійснити порівняльний аналіз стану психіки потерпілого до та після інциденту (шляхом проведення співбесід із ним та його близькими родичами, знайомими, якщо це можливо).

Необхідно враховувати особистість кожної людини, її внутрішній світ, тому використання одних і тих же методів стосовно різних людей неможливо. У різних людей одна і та ж дія обумовлює різну реакцію. Якщо ж ця дія мала протиправний характер, була такою, що могла завдати моральної шкоди, то глибина страждань буде різною у людей залежно від індивідуальних властивостей кожної людини.

У процесі визначення розмірів компенсації необхідно, крім наведених факторів, ураховувати також особистість винного, характер і ступінь вини (навмисне спричинення шкоди, чи необережність, передбачав чи не передбачав можливість настання шкідливих наслідків та ін.) [2, с. 121].

Цікаву методику обчислення розміру компенсації моральної шкоди запропонували С. М. Антосик та О. М. Кокун, які спробували визначити у ній найважливіші критерії психотравмувального впливу на людину, що зазнала моральної шкоди, заподіяної їй правопорушенням, і компенсації за цю шкоду.

Автори зазначали, що розмір компенсації моральної шкоди необхідно обчислювати за експертною оцінкою величини кожного конкретного з названих факторів за стобальною шкалою, що дозволяє суду змінювати розмір компенсації моральної шкоди щодо конкретної справи [10, с. 17–21].

Влучно зауважує Т. В. Мальцева, що розмір бажаної компенсації обернено пропорційний кількості часу, який минув з моменту завдання моральної шкоди фізичній особі, але буває і навпаки. Якщо запитати про розмір суми грошей, яку потерпілий бажає отримати як компенсацію, можна у відповідь почути і астрономічну суму, яка абсолютно (на погляд стороннього спостерігача) не відповідає ступеню «шкідливості» спричиненої шкоди, і повну відмову від відшкодування.

Оцінка розмірів відшкодування моральної шкоди потребує всебічного розгляду, глибокого осмислення ситуації, що виникла. Всебічний розгляд містить оцінку найдрібніших деталей (місце, час, обставини, спосіб здійснення правопорушення, яке було причиною завдання моральної шкоди), не кажучи вже про більш істотні (як було завдано моральну шкоду, оцінка особистості потерпілого та ін.) [2, с. 121].

Розглянувши низку методик визначення розміру компенсації моральної шкоди, можна зробити висновок про врахування таких чинників: характер учиненого правопорушення, інтенсивність, тривалість протиправних дій, суть негативних змін у житті потерпілого, глибина

і тривалість душевних переживань, час на відновлення нормального стану потерпілого.

Для оцінки розміру компенсації моральної шкоди, на нашу думку, необхідно всебічно вивчити людину (її цінності, погляди, психологічні особливості тощо). Для цього слід визначити значущі особистісні втрати потерпілого, якими обґрунтовується факт шкоди; встановити за допомогою експертних оцінок індивідуально-психологічне і соціально-психологічне значення цих втрат для особи; перевести виявлені особистісні втрати в кількісні показники (наприклад, працездатність позивача зменшилась на 30%, емоційний стан погіршився на 50 одиниць); установити умовний грошовий еквівалент для того, щоб нівелювати наслідки психологічної травми особистості та відновити нормальний стан потерпілого.

Крім суб'єктивних моментів сприйняття шкоди потерпілим, необхідно також урахувати суспільну оцінку фактичних обставин правопорушення.

Щодо розмірів відшкодування моральної шкоди, ЦК УРСР 1963 р. у ст. 440-1 містив норму про мінімальний розмір компенсації (п'ять мінімальних розмірів заробітної плати) [11].

Установлювався максимальний розмір. Зокрема, Правилами відшкодування власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням ним трудових обов'язків від 23.06.1993 р. (втратили чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 807 від 11.07.2001 р.) максимальною межею компенсації моральної шкоди вважався розмір, який становив 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У ЦК України законодавець не встановлює мінімальний і максимальний розміри компенсації за моральну шкоду. Звичайно, не може йтися про еквівалент відшкодування, оскільки виміряти розмір, глибину, силу людського болю неможливо. Але розмір такого відшкодування не повинен бути настільки незначним, щоби втратив своє дійсне призначення, чи настільки великим, щоби призводив до безпідставного збагачення потерпілої особи.

З одного боку, правильно, що цивільне законодавство не визнає розміри компенсації моральної шкоди, а з іншого, – це призводить до різноманіття судової практики, значних диспропорцій розміру присуджених виплат. Але відсутність меж моральної компенсації має свої прорахунки.

Як зазначає С. Є. Сиротенко, у судових рішеннях не наводиться таке обґрунтування розміру моральної шкоди, яке було б абсолютним і безапеляційним. Немає гарантій того, що вища інстанція, постановляючи нове рішення, не змінить раніше визначену суму, а наведене нею обґрунтування буде беззаперечним [12, с. 42].

Своє бачення з приводу мінімальної та максимальної меж розміру компенсації моральної шкоди висловила судова практика, звітувавши про відсутність однакового підходу до визначення меж компенсації моральної шкоди.

Так, за повідомленнями районних судів м. Києва, розмір компенсації моральної шкоди в кримінальних справах на 2002 р. щодо окремих судів становив:

Голосіївський суд: нижча межа – 10 тис. грн, вища – 30 тис. грн;
Дарницький суд: нижча межа – 300 грн, вища – 10 тис. грн.;
Деснянський суд: нижча межа – 10 тис. грн, вища – 15 тис. грн;
Деснянський суд: нижча межа – 10 тис. грн, вища – 15 тис. грн;
Оболонський суд: нижча межа – 5 тис. грн, вища – 100 тис. грн;
Шевченківський суд: нижча межа – 1500 грн, вища – 20 тис. грн. [13].

Отож, на підставі наведених прикладів можна зробити висновок про те, що не існує чітко встановлених меж розмірів компенсації моральної шкоди. Це пов'язано з тим, що впровадження певних стандартів і шаблонів може порушити право особи на компенсацію моральної шкоди, оскільки усі люди різні, індивідуальні, і кожен по-своєму переживає душевні страждання.

Окремі цивілісти обґрунтовують потребу у визначенні базових розмірів під час визначення суми компенсації моральної шкоди [14, с. 15].

Наприклад, В. В. Савко пропонує визначити мінімальний розмір відшкодування моральної шкоди, відштовхуючись від 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо на меншому розмірі відшкодування не наполягає потерпілий [15, с. 93].

Такі позиції також слід оцінювати критично, оскільки душевні страждання не можуть мати грошовий еквівалент. Неможливо оцінити певні блага у грошах, визначити найменш вартісні душевні страждання та найдорожчі блага.

У будь-якому випадку, відповідно до ст. 23 ЦК України, під час визначення розміру моральної шкоди мають бути дотримані вимоги справедливості та розумності.

Так, рішенням Київського районного суду м. Одеса від 17 жовтня 2006 р., залишеним без змін, ухвалою апеляційного суду Одеської області від 10 січня 2007 р. позов К. задоволено частково.

Дії старшого слідчого відділу прокуратури Одеської області З. щодо порушення стосовно К. кримінальної справи та його затримання визнано незаконними. Стягнуто з Державного казначейства на користь К. за рахунок державного бюджету 120 тис. грн моральної шкоди.

Ухвалою колегії Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 27 червня 2007 р. указані судові рішення в частині розміру відшкодування моральної шкоди змінені до 10 тис. грн, оскільки суди нижчої ланки не повною мірою врахували засади розумності, виваженості і справедливості (ч. 3 ст. 23 ЦК) [16].

Дотримуючись засад справедливості та розумності, суди в судових рішеннях повинні наводити мотиви визначення розміру моральної шкоди. Як зазначає Д. Д. Луспеник, суди першої та другої інстанцій перебувають у вигіднішій позиції, ніж Верховний Суд України, тому що безпосередньо спілкуються зі сторонами, бачать їх, а саме це вказує на визначення розумності та справедливості. Суддям Верховного Суду України складно, не маючи цих можливостей, змінювати розмір шкоди, за винятком прямих зловживань [17].

Як свідчить практика, визначаючи розмір компенсації моральної шкоди, суддя має кілька варіантів:

1. Взяти за основу суму, яку заявляє позивач. Суд може змінити суму або залишити такою, якою просить позивач. Визначаючи розмір компенсації моральної (немайнової) шкоди, суд повинен наводити в рішенні відповідні мотиви. В іншому разі, як свідчить практика, рішення може бути скасовано в частині компенсації моральної шкоди з причини невмотивованості визначення її розміру.

2. Призначити судово-психологічну експертизу. Порядок призначення та проведення судово-психологічної експертизи регулюється наказом Мініюсту «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз» від 08.10.98 р. Відповідно до п. 152 цієї інструкції експертові можна поставити такі запитання:

1) чи є ситуація, що досліджується у справі, психотравмувальна для певної особи? Якщо так, то чи страждала ця особа (чи зазнала вона моральної шкоди)?

2) який можливий розмір грошової компенсації за завдані страждання (моральну шкоду)?

Експерт, як свідчить досвід, оцінює розмір моральної шкоди в сумі, що дорівнює певній кількості мінімальних заробітних плат, залежно від різноманітних чинників, які зазначені у ч. 3 ст. 23 ЦК України.

3. Визначити розмір компенсації моральної шкоди самостійно. Звичайно, за визначення розміру моральної шкоди слід ураховувати велику кількість різноманітних факторів, зокрема ті, що наведені у ст. 23 ЦК України [18, с. 109–110].

Висновки. Отож, на нашу думку, необхідно розробити методику обчислення моральної шкоди для застосування їх у судовій практиці. Це полегшить роботу суддів під час визначення розмірів такої компенсації та забезпечить повний захист порушених прав і свобод громадян.

З огляду на засади розумності та справедливості, за судами необхідно закріпити право чітко не дотримуватися визначених величин і коефіцієнтів моральної шкоди, надавши останнім рекомендаційне значення.

Причина рекомендаційного характеру методик обчислення моральної шкоди в тому, що ситуацій, пов'язаних зі спричиненням моральної шкоди, чимало, що унеможлиблює повне врахування усіх випадків життя.

1. Єфремова І. Визначення поняття та змісту моральної шкоди / І. Єфремова // Підприємство, господарство і право. – 2011. – № 11. – С. 68–71.

2. Мальцева Т. В. Проблема визначення розмірів компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок порушення особистих немайнових прав фізичної особи / Т. В. Мальцева // Вісник НУВС. – 2004. – № 27. – С. 118–126.

3. Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: Теорія і практика: науково-практичний посібник / Л. Л. Нескороджена, С. В. Щербак, М. В. Сіроткіна; за ред. С. Я. Фурси. – К.: КНТ, 2008. – 416 с.

4. Ромовська З. В. Спірні питання відшкодування моральної шкоди / З. В. Ромовська // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 5. – С. 41–44.

5. Табунщиков А. Т. Институт компенсации морального вреда в российском гражданском праве; под. ред. С. В. Тычина. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2007. – 124 с.

6. Методичні рекомендації щодо відшкодування моральної шкоди: Лист Міністерства юстиції України від 13.05.2004 р. № 35-13/797. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04

7. Шимон С. Відшкодування моральної шкоди в проєкті Цивільного кодексу України / С. Шимон // Право України. – 1997. – № 10. – С. 23–27.

8. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук / Наталія Володимирівна Павловська. – К., 2002. – 199 с.

9. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом / А. М. Эрделевский. – М.: ФОРУМ; ИНФРА-М, 1997. – 240 с.

10. Антосик С. М. Відшкодування моральної шкоди: Психологічні аспекти / С. М. Антосик, О. М. Кокун // Адвокат. – 1996. – № 4. – С. 17–21.

11. Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 року зі змінами і допов. станом на 15 листопада 2001 року // Кодекси України. – К.: Укр. інформ.-правовий центр НВП «Форум», 2001. – № 6. – 174 с.

12. Сиротенко С. Е. Деякі теоретико-практичні питання визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди / С. Е. Сиротенко // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 6. – С. 41–44.

13. Аналіз практики розгляду і вирішення в кримінальному судочинстві судами м. Києва позовів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої злочинами за 2002 рік // Архів Верховного Суду України. – К., 2002 (цитув. за: Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: Теорія і практика: науково-практичний посібник / Л. Л. Нескороджена, С. В. Щербак, М. В. Сіроткіна; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К.: КНТ, 2008).

14. Ніжинська І. С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Ірина Сергіївна Ніжинська. – К., 2003. – 19 с.

15. Савко В. В. Відшкодування моральної шкоди в контексті розвитку деліктних зобов'язань в Україні / В. В. Савко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 2. – С. 88–94.

16. Ухвала колегії суддів Судової палати в цивільних справах Верховного Суду України від 27 червня 2007 р. по справі про відшкодування моральної (немайнової шкоди) // Закон і бізнес. – 2007. – № 46.

17. Луспенник Д. Д. Деякі питання судової практики у справах про відшкодування шкоди / Д. Д. Луспенник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/25/>

18. Агафонов С. Особливості відшкодування моральної шкоди за законодавством України / С. Агафонов // Юридичний журнал. – 2007. – № 12. – С. 108–113.

Кучер В. О., Поляк С. П. Определение размера компенсации морального вреда.

Рассмотрены проблемные вопросы определения размера компенсации морального вреда в правоприменительной деятельности. Проанализированы методики исчисления размера такого вреда, предложенные отдельными учеными.

При этом, руководствуясь принципами разумности и справедливости за судами необходимо закрепить право отступать от определенных величин и коэффициентов морального вреда, предоставив последним рекомендательное значение.

Определены направления совершенствования института морального вреда и пути решения вопроса определения размера ее компенсации. Определяя размер компенсации морального вреда, судья может: взять за основу сумму, которую заявляет истец.

Определяя размер компенсации морального (неимущественного) вреда, суд должен приводить в решении соответствующие мотивы. Также судья может назначить судебно-психологическую экспертизу, а также определить размер компенсации морального вреда самостоятельно.

При определении размера морального вреда следует учитывать большое количество различных факторов, в частности те, что приведены в ст. 23 ГК Украины.

Ключевые слова: защита гражданских прав и интересов, вред, размер морального вреда, компенсация морального вреда, методика исчисления морального вреда.

Kucher V. O., Polyak S. P. Determine the amount of compensation of moral harm.

Considered problematic issues of assessment of moral harm in enforcement activity. The analysis methods of calculating the amount of such harm proposed by individual scientists. The ways of improvement of the institute for moral harm and solutions to the issue of determining the amount of compensation.

In determining the amount of compensation for moral damages, the judge has several options:

1) To base the amount the plaintiff claims. The Court may change the amount or leave it be what the plaintiff asks. In determining the amount of compensation for moral (non-property) damage, the court must give judgment in the relevant reasons. Otherwise, as practice shows, the decision may be reversed as regards non-pecuniary damage because lack of motivation their determination.

Appoint a forensic psychological evaluation. Expert the amount of moral damages in an amount equal to a certain number of minimum wage, depending on various factors specified in Part 3 23 of the Civil Code.

Determine the amount of compensation for moral damage yourself. Of course, in determining the amount of moral damages should take into account a variety of factors, including those listed in Art. 23 of the Civil Code.

To develop techniques for calculating moral damages for use in judicial practice. This will facilitate the work of judges in determining the amount of such compensation and ensure full protection of rights and freedoms.

Thus guided by principles of reasonableness and fairness of the courts must reinforce the right to deviate from the specified values and coefficients of non-pecuniary damage, leaving the last mentioned recommendation. Reason recommendatory methods of calculating moral damages that situations related to cause moral damage is very much making it impossible to fully take into account all occasions.

Key words: *protection of civil rights and interests, the amount of moral harm, compensation, method of calculating the moral harm.*

Стаття надійшла 4 грудня 2013 р.

УДК 349.418(477)

Л. В. Мелех

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕЄСТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК І ПРАВ НА НИХ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Розглянуто правові аспекти реєстрації земельних ділянок і прав на них як один із видів гарантії законності. Акцентовано, на основі якої законодавчої бази здійснюється процес реєстрації земельних ділянок і особливості реєстрації прав власності на них у сучасних умовах правової системи України. Простежено процес правової реєстрації земельних ділянок різними органами державної влади. Аргументовано, що взаємна юридична відповідальність держави та її громадян у сфері земельних відносин є надійною запорукою демократичності, стабільності і законності в розвитку правової держави.

Ключові слова: *земельні ділянки, державна реєстрація, законність, право власності, речові права, нерухоме майно.*

Постановка проблеми. Законність у сфері земельного законодавства і аграрного права загалом, чітка нормативно-правова база є важливими аспектами не лише стабільності виробничих процесів і відносин у цій сфері, але і одним із головних чинників соціальної